

До спеціалізованої вченої ради
_____ у Хмельницькому університеті
управління та права імені Леоніда
Юзькова

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидатки юридичних наук, доцентки
Бориславської Марини В'ячеславівни на дисертацію
Сусь Юлії Степанівни на тему «Спадкові права подружжя», поданої на
здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється самою специфікою та невідворотністю спадкових відносин. Спадкування супроводжує людство протягом його існування. Відповідно, частими є спори щодо спадкового майна, кола спадкоємців тощо. Як показує аналіз судової практики, спадкові справи складають значний відсоток усіх цивільних проваджень в судах України. Значна частина з них у своїй основі має недосконалість або неоднозначність правових норм, що регулюють спадкові права. Особливо гостро це стосується досить нових для нашої держави правових норм та інститутів, які неопробовані або недостатньо опробовані на практиці. Безперечно, серед таких можна назвати й інститут заповіту подружжя. Маючи на меті надзвичайно благородну мету – забезпечення майнових та немайнових інтересів вдовця (вдови) та гарантування права на спадкування спадкоємцями подружжя, в сьогоденному варіанті правового регулювання цей правовий інститут не здатен повною мірою виконати покладену на нього місію. Частково це пов'язано з недосконалістю змісту ст. 1243 Цивільного кодексу України, неузгодженістю її з іншими актами законодавства (зокрема, щодо реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень), частково – з необізнаністю пересічних громадян із заповітом подружжя та неготовністю багатьох нотаріусів відхилитися від досить усталених та традиційних підходів.

Проте розуміння спадкових прав подружжя, звичайно, є набагато ширше зазначено, хоча немає жодної норми, що дозволила б однозначно дати відповідь про суті цієї категорії. Не слід забувати й про те, що подружжя є спадкоємцями першої черги при спадкуванні за законом. А, отже, очевидно, що спадкові права подружжя зустрічаються надзвичайно часто та потребують нормативного та доктринального підкріплення.

Особливо це стає актуальним в межах процедури системного оновлення Цивільного кодексу України, офіційно започаткованої з прийняттям постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України» від 17 липня 2019 р. № 6501.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Аналіз дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок, що воно зроблене автором самостійно, на основі аналізу значної кількості джерел (нормативних та доктринальних) та практики їх застосування.

Чітке визначення мети та завдань дослідження, вибір методологічної бази та її застосування, зокрема, через логічну побудову роботи, дали можливість Ю.С. Сусь сформулювати низку положень і висновків, які відзначаються оригінальністю та безперечною науковою новизною.

Головною ідеєю, висвітленою дисертанткою, та якою пронизана уся дисертаційна робота, є розуміння спадкових прав (зокрема, й подружжя) у максимально широкому розумінні - як тих прав, що виникають за життя особи (насамперед, права на заповіт), так і тих, що виникають після смерті спадкодавця. Такий новий підхід до поняття спадкових прав, який запропоновано дисертанткою, свідчить про пошуковий та новаторський характер її дослідження. Цим визначається рівень обґрунтованості наукових положень та висновків дисертації, що базуються не лише на доктринальних дослідженнях з цивільного та спадкового права, використана значна кількість актів законодавства України та зарубіжних країн, матеріали судової практики.

Під час виконання роботи розглянуто велику кількість спірних та неоднозначних питань у сфері спадкового права як глобального, так і локального характеру. Серед таких: поняття «спадкове право», «спадкове правовідношення», «спадкування», співвідношення понять «спадкування» та «визнання спадщини відумерлою», нетотожність категорій «відмова від прийняття спадщини» та «її неприйняття» тощо.

Значна частина досліджених питань є надзвичайно дискусійними, які тривалий період не знаходять універсальної відповіді ані на практичному, ані на доктринальному рівні. При цьому автор дає досить нестандартні, проте достатньо аргументовані варіанти їх розуміння.

Заслуговує на увагу проведена авторкою ґрунтовна градація прав, що слід відносити до спадкових прав подружжя та їх детальний аналіз. Виділені характерні ознаки спеціальних та загальних прав подружжя.

Дається авторське, досить нетрадиційне розуміння особи спадкодавця.

Слід погодитися зі значною увагою, приділеною заповіту подружжя, правове регулювання якого явно потребує удосконалення. Обґрунтованим бачиться висновок дисертанта щодо необхідності запровадження Реєстру шлюбних договорів, інтегрування його до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, оскільки доступ нотаріуса до інформації про наявність укладеного між подружжям шлюбного договору дозволяє встановити режим належного їх майна та, відповідно, допустимість укладенням подружжям спадкового договору.

Абсолютно підтримуємо підхід авторки щодо недопустимості поширення дії ст.1243 Цивільного кодексу України на осіб, що перебувають

у фактичних шлюбних відносинах. Сама конструкція заповіту подружжя й так є винятком із загального правила про особистісний характер такого правочину, правил про забезпечення таємниці заповіту. За ідеєю ст. 1243 Цивільного кодексу України передумовою укладення такого правочину є пред'явлення нотаріусу свідоцтва про шлюб та перебування в шлюбі на час вчинення заповіту, що може бути встановлене нотаріусом без жодних проблем. Логічно, що становище офіційного подружжя не можна прирівнювати до становища осіб, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, зокрема, й щодо спадкових пра подружжя.

Актуальною та своєчасною на сьогодні є запропонована в дисертації ідея щодо спеціальної процедури посвідчення спільного заповіту подружжя у випадках, коли один із подружжя є учасником бойових дій та перебуває в зоні активних бойових дій в складі Збройних Сил України, Національної гвардії України або добровольчого формування територіальної громади.

Використана дисертанткою методологічна база відповідає меті та завданням дослідження, як і визначеному авторкою предмету дослідження. Отримані висновки дали змогу дисертантці сформулювати обґрунтовані рекомендації і пропозиції по удосконаленню законодавства, зокрема, до Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 164.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, захищених за темою дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у вісімнадцяти публікаціях, з яких: сім наукових статей у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України, п'ять з яких включено до міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Польща), а також у одинадцяти тезах виступів на науково-практичних заходах.

Ознайомлення з публікаціями автора, аналіз змісту дисертації та її висновків дає підстави розглядати дане дослідження як таке, що має пошуковий характер, відзначається істотною відмінністю від існуючих теоретико-правових доктрин і науковою новизною, а тому відкриває нові можливості для розвитку спадкового права.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації Ю. С. Сусь.

1. Однозначно спірним виглядає бачення дисертантки на правовий режим майна, доля якого визначена спільним заповітом подружжя, після смерті одного із них. Авторка схильна вважати, що таке майно належить другому із подружжя не на праві власності, а на праві володіння та користування. Така неоднозначність, що прослідковується у дисертації, не випадкова, оскільки й законодавець у ч. 2 ст. 1243 Цивільного кодексу України виклав це вкрай неоднозначно. Дисертантка вважає, що таке майно належить вдові (вдовцю) на праві володіння та користування.

Однак, якщо в Цивільного кодексу України говориться про накладення заборони на відчуження майна, це свідчить про те, що право на відчуження (розпорядження) належить вдівцю, вдові. Відповідно, за ним слід визнати право власності. Окрім того, запропонований дисертанткою підхід вступає у протиріччя з пропозицією авторки у судовому порядку дозволити продавати це майно (його частину) при наявності надзвичайних обставин.

2. Дискусійно виглядає пропозиція при класифікації спадкових прав подружжя за підставами їх виникнення поряд з правами, що виникають за законом та за заповіту виділяти ще один вид – такі, що виникають із рішення суду. Слід враховувати, що при оформленні спадкових прав використовується насамперед безспірний (нотаріальний) порядок, але у випадку наявності спору без судового порядку вирішення певного питання спадкування не обійтись. Причому це може стосуватися як спадкування за законом, так і спадкування за заповітом.

3. Неоднозначно виглядає запропонована ідея авторки щодо можливості виділення особам, які мають право на обов'язкову частку в майні, доля якого визначена заповітом подружжя, їхньої частки після смерті першого з такого подружжя. І це не дивлячись на те, що для другого з подружжя – вдівця, вдови право розпорядження таким майном є заблокованим.

Більш правильним розумінням розвитку подій у такому випадку бачиться визнання наслідків укладення заповіту подружжя настільки специфічними, що й інші правила спадкування за заповітом у даному випадку не діятимуть, якщо це не буде безпосередньо впливати із змісту ст. 1243 Цивільного кодексу України. На право розпорядження майном, доля якого визначена заповітом подружжя, після смерті першого з них накладається заборона. Жодна норма не вказує на те, що є інші підстави зняття такої заборони, ніж смерть другого з подружжя та подальше спадкування майна їх спадкоємцями. Відповідно, вважаємо, що право на обов'язкову частку в спадщині не діє у випадку щодо заповіту подружжя.

4. У дисертації хотілося б побачити більше ідеї щодо закріплення розширення диспозитивності при здійсненні спадкових прав подружжя (при вчиненні спадкового договору).

5. Відсутня в дисертаційному дослідженні також відповідь на питання, як захистити інтереси «непоінформованого члена подружжя», тобто того, хто уклав заповіт подружжя, а в подальшому другий з подружжя в нотаріальному порядку відмовився від заповіту подружжя, не проінформувавши його про таке.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження **Сусь Юлії Степанівни** на тему «Спадкові права подружжя», відповідає вимогам, встановленим Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої

освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки цивільного права, а його авторка – **Сусь Юлія Степанівна** заслуговує на присудження їй освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензентка
доцентка кафедри цивільного права
та процесу
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
кандидатка юридичних наук,
доцентка

Марина БОРИСЛАВСЬКА